

J.B.C. Verlooy, jurist, taalflamingant en politicus (1746-1797)

JAN VAN DEN BROECK

Twee eeuwen geleden overleed in Brussel op vijftigjarige leeftijd Jan Baptist Verlooy. Zijn overlijden ging haast ongemerkt voorbij en dat was eerder vreemd. De overledene had immers een actief openbaar leven als advocaat, publicist, politicus en revolutionair achter de rug. Eén van de belangrijke functies die hij waarnam, was die van Maire van zijn stad. Hij was de eerste Brusselse Maire uit de geschiedenis. Het is zo goed als zeker dat de stilte rond zijn overlijden bepaalde redenen heeft gehad. Wij komen in de loop van dit artikel daarop terug.

Het zou trouwens nog decennia duren vooraleer Verlooy's naam opnieuw bekendheid verwierf. De geschiedschrijving en het beleid hebben hem lang veronachtzaamd, in feite tot na de Eerste Wereldoorlog en zelfs, voor een belangrijk deel, tot na de Tweede Wereldoorlog.¹ Daarin is de laatste tijd duidelijk verandering gekomen. Wanneer de geschiedenis van de Vlaamse beweging ter sprake komt, wordt aan hem gedacht.² Toch kan het beeld dat wij van deze figuur hebben, nog beter worden uitgediept.³

Verlooy werd op 22 december 1746 gedoopt in de kerk van Houtvenne, waar de norbertijnen van Tongerlo de dienst verzekerden. Hij was dus afkomstig uit de 'stille' Zuiderkempen en wellicht heeft het feit dat hij kon studeren iets te maken met de aanwezigheid van voornoemde paters en de nabijheid van hun machtige abdij. Maar ook zijn afkomst droeg daartoe bij. Zijn grootvader, "*conincklyck ende*

1. In 1980 publiceerden wij onze studie, *J.B.C. Verlooy, vooruitstrevend jurist en politicus uit de 18de eeuw, 1746-1797*, Antwerpen, 370 p. Ons artikel is in belangrijke mate hierop gebaseerd.

2. In zijn laatste boek, *Achter de maskerade. Over macht, schijnmacht en onmacht*, Kapellen, 1996, p. 176, laat Manu Ruys het taalflamingantisme beginnen met Verlooy's essay uit 1788, *Verhandeling op d'Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden*. Hij typeert hem als volgt: "*Verlooy is een man van de Verlichting. Hij houdt niet van de absolute monarchie, denkt Europees, is een van de eerste Zuid-Nederlandse promotors van de parlementaire democratie en beseft het belang van taal en cultuur voor de opvoeding van mensen en volk*".

3. Wij denken hierbij o.m. aan de bedenkelijke staat waarin Verlooy's ouderlijke hoeve in Houtvenne zich bevindt.

erfelyck notaris”, was in Houtvenne secretaris. Hetzelfde ambt werd bekleed door zijn vader die er bovendien een landbouwbedrijf op nahield. Een deel van de bakstenen hoeve die het gezin Verlooy samen met enkele dienstboden betrok, zoals ook de kleine kapel die er deel van uitmaakte, bevindt zich nu nog in Houtvenne langs de Provinciebaan die Heist-op-den-Berg met Westerlo verbindt. Zij was tot kort na de Tweede Wereldoorlog door een vestinggracht omringd.

Nadat Verlooy in Leuven de licentie in de beide rechten had behaald vestigde hij zich in 1774 te Brussel. Daar begon hij een ‘nieuw’ leven dat zowel in professioneel als in maatschappelijk opzicht veel beloften inhield. Hij werd advocaat bij de Raad van Brabant en stagiair bij Ph. G. Malfait, één der groten van de Brusselse balie die bekend stond als een succesrijk praktizijn, een adept van de Nieuwe Gedachte en een auteur van rechtsgeleerde geschriften, die echter niet uitgegeven werden.

De jonge jurist zat op het goede spoor. Na verloop van tijd trad hij in het huwelijk met Anne-Marie Torfs, zuster van een vooraanstaand confrater en dertien jaar jonger dan haar echtgenoot.

Hij was trouwens een harde werker en een man van de daad. Al als jong advocaat, in 1781, publiceerde hij een indrukwekkend rechtsgeleerd werk onder de titel *Codex Brabanticus*, XIV + 476 p. in - folio.⁴ Het ging om een verzameling van Brabants wettenrecht waarin hij de voor de praktijk belangrijke wetsartikelen onder alfabetisch gerangschikte trefwoorden ordende. Hij voorzag daarbij in bondige commentaar en samenvattingen. Verlooy's codex kan bestempeld worden als pre-codificatoir werk van grote betekenis, zeker als men hem situeert binnen het eigen tijdsgewricht. Hij bekleedt daardoor een ereplaats in de Zuid-Nederlandse rechtsleer van de achttiende eeuw.

Maar de belangstelling van de auteur bleef niet beperkt tot de rechtsgeleerdheid en de rechtspraktijk. Ook meer algemeen-culturele en maatschappelijke ontwikkelingen hielden zijn aandacht gaande. Hij begaf zich op het terrein van de politiek. Vanaf 1788 werd hij zowat de adjunct van zijn confrater Jan Frans Vonck,

4. De volledige titel luidt: *Codex Brabanticus seu corpus juris edictalis Brabantiae et Limburgiae, In materiarum quarumque tractatulos, ordine alphabetico dispositos redactum, Simul etiam indicis Vice in Edictorum Brabanticorum collectiones & alia plura monumenta vulgata perfungens*. Meer erover verneemt men in J. VAN DEN BROECK, J.B.C. Verlooy, *Codex Brabanticus* (1781), in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, dl. XLVI, jg. 1978, pp. 297-325.

die leider was van de belangrijkste progressistische groep tijdens de Brabantse Omwenteling. In die functie ontwierp hij in 1789 het geheime genootschap Pro Aris et Foris dat aan de basis lag van de overwinning op de Oostenrijkse legers. Hij zorgde ook voor enkele brochures waarin hij zijn democratische gezindheid verduidelijkte. De belangrijkste daarvan was *Projet raisonné d'union des Provinces Beligues* (1790), een geschrift van 28 p. in -8°, dat onder meer interessant is om een beter inzicht te krijgen in de staatsrechtelijke opvattingen die de vonckisten erop nahielden.⁵ Daarin werd onder meer gepleit voor een snelle voltooiing van een grondwet waarin aan alle burgers vrijheid, veiligheid, het recht op eigendom en vertegenwoordiging werden verzekerd. Voorts werd erin uitgeweid over het doorvoeren van een censitair stemrecht waarbij het aantal stemgerechtigden merkkelijk hoger lag dan bijvoorbeeld het geval was in 1830 naar aanleiding van de verkiezingen voor het Nationaal Congres.

Maar nadat de opstandelingen in 1789 de Oostenrijkse legers uit het grootste gedeelte van de Zuidelijke Nederlanden hadden verdreven, ontstond er onderlinge onenigheid. De behoudsgezinde statisten, veruit het sterkst in aantal en gesteund door het machtige kerkelijke gezag, maakten zich in 1790 van het beleid meester. Meteen zagen Vonck, Verlooy en andere progressisten zich verplicht naar Noord-Frankrijk te vluchten.

Verlooy keerde naar Brussel terug tijdens de eerste Oostenrijkse Restauratie en trad daarna opnieuw op het politieke voorplan in de Franse tijd. In 1792 werd hij provisoire representant in Brussel. In 1793 was hij voorzitter van een volksvergadering die zich uitsprak voor de aanhechting bij Frankrijk.⁶ Na de tweede Oostenrijkse Restauratie en de terugkeer van de Franse revolutionaire legers in 1794 werd hij lid van de stadsmagistraat en in 1795 Maire.

5. In dat opzicht is Verlooy's brochure die in Brussel verspreid werd vanaf 21 januari 1790 te vergelijken met Vonck's *Considérations impartiales sur la position actuelle du Brabant* (46 p. in -8°) die acht dagen later, op 29 januari 1790, het licht zagen en duidelijk minder progressistisch waren opgevat.

6. Die volksvergadering vond plaats in de St.-Michielskathedraal te Brussel op 25 februari 1793. Enkele weken voordien, op 15 januari 1793, had Verlooy zijn bewondering voor het nieuwe Franse gedachtegoed overduidelijk laten blijken in de brochure *Zyn geloof, vryheyd en eygendommen in gevaer?* (40 p. in -8°). Maar de dagen van de Fransen in de Zuidelijke Nederlanden leken vooralsnog geteld. Al op 18 maart 1793 werden zij door de Oostenrijkers in Neerwinden verslagen en begonnen zij het land te ontruimen. Toen Verlooy zijn brochure publiceerde en daarna het voorzitterschap van bovengenoemde vergadering aanvaardde, had de revolutionaire gezindheid te Brussel al veel aan kracht ingeboet. Het geloof in een Franse overwinning nam af. Op de

Het politieke optreden van Verlooy werd blijkbaar geschraagd door een rechtlijnig denkproces. In 1788 vertrokken als progressist en democraat (zo noemde hij zichzelf), was hij in 1795 nog steeds actief als progressist en democraat. Zo gebeurde het dat hij, na de nederlaag van het Ancien Régime, zijn blik richtte naar Frankrijk, zowat een vaderland voor elke “Verlichte” Europeaan en sinds 1789 het bolwerk bij uitstek van het politieke activisme in progressistische zin.

Maar dat neemt niet weg dat het optreden van Verlooy in de Franse tijd bij sommige auteurs negatieve bedenkingen heeft uitgelokt. Was hij in 1788 niet de auteur van een bewonderenswaardige *Verhandeling op d’Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden* (100 p. in -12°)? Had hij daarin niet de specifieke betekenis van zijn moedertaal⁷ en de uitgestrektheid van het gebied waarin ze werd gesproken,⁸ belicht? Had hij in dat essay niet de veronachtzaming van de eigen taal en de “*Fransdolheyd*” aangeklaagd alsook, in een geest van toenadering tot het Noorden, naar middelen gezocht om het “*Nederduytisch*” te vervolmaken?

Hoe was dit alles te verzoenen met bepaalde taaltoestanden waarvoor het Franse revolutionaire bewind na verloop van tijd in de Zuidelijke Nederlanden verantwoordelijk bleek te zijn? Of, anders gezegd, pleegde hij door zijn voorkeur voor Frankrijk geen verraad tegenover stellingen die hij voordien had verdedigd?

Wij zijn ervan overtuigd dat dat niet zo was.

bijeenkomsten die door de progressisten werden georganiseerd, verscheen geleidelijk minder volk. Verlooy begon in die omstandigheden te vrezen voor de terugkeer van de behoudsgezinden aan de top, zijn tegenstanders en de verdedigers van het Ancien Régime. Hij stond daarmee niet alleen. In Luik dacht men hetzelfde; cf. A. BORNET, *Histoire des Belges à la fin du XVIIIe siècle*, 2de uitg., dl. II, Bruxelles, 1861-1862, pp. 199 en 201. Een figuur als de Leuvense hoogleraar in de rechten en gewezen jozefist, J. Le Plat, die de Franse Revolutie nochtans niet gunstig gezind was, dacht er destijds ook zo over; J. ROEGIER, Un janséniste devant la révolution: les avatars de Josse Leplat de 1787 à 1803, in: STEVENS, F. en VAN DEN AUWEELE, D. (ed.), “*Houd voet bij stuk*”. *Xenia iuris historiae G. van Dievoet oblata*, pp. 75-103, Leuven, 1990, pp. 89-90. Verlooy koos ook voor aanhechting bij Frankrijk uit vrees voor de terugkeer van de behoudsgezinden aan de macht. Zolang de Fransen er waren, kregen zij geen kans.

7. J.B.C. VERLOOY, *Verhandeling op d’Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden*, Tot Maestricht, MDCC. LXXXVIII, (Ingeleid en toegelicht door J. Smeyers en J. Van Den Broeck, s’-Gravenhage, 1979), p. 46: “*Niemand zal in een vremde spraek die onleerbare fyngheden, de welke zelfs de letterkonstschryvers ontvlieden, die eygenheyd van woorden en spreuken, die vaerdige uytdrukking, die oprechte witspraek, die rykheyd en vloedigheyd betreffen, diën onvermeydden toon en onbelemmerde frankheyd voeren, die tot welsprekendheyd noodig zyn*”.

8. Beschouwingen hierover in: J. VAN DEN BROECK en J. SMEYERS, De Landstrecke beneden de vereenigde Nederlanden, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 36, 1977, nr. 4, kol. 213-220; met een Naschrift van L. Simons, [...], kol. 220-222.

Verloofs verhandeling werd gepubliceerd in een tijd waarin Wenen besliste over het politieke lot van de Zuidelijke Nederlanden. Toch vindt men er geen spoor in terug van politiek onafhankelijkheidsstreven. De ideeën die erin verdedigd worden hebben veeleer een volksnationaal karakter. Ze zijn verwant aan het taal-flamingantisme en getuigen bovendien van een democratische, zelfs liberale en sociale gezindheid. In het licht daarvan is het niet zo verwonderlijk dat Verlooy, na het verdwijnen van het falende Oostenrijkse gezag, wilde sympathiseren met de machtige Franse zuiderbuur. In zijn verhandeling kwam al een grote bewondering voor de Franse cultuur tot uiting. Zelf had hij in 1790, tijdens de statistische repressie, lang in Rijsel en Valenciennes verbleven. Bovendien was hij ervan overtuigd dat het Franse revolutionaire gebeuren grote beloften inhield voor de democratie in het algemeen en voor de vrijheid en het taalgebruik in het bijzonder. In de eerste jaren van de revolutie verwierpen toonaangevende figuren in Parijs immers elke vorm van veroveringsoorlog of aanslag op de eigenheid der volkeren.

Maar, zal men zeggen, heeft Verlooy dan niet gemerkt dat het met het Nederlands in de Franse tijd de verkeerde kant opging? Of heeft hij daarvoor zijn ogen gesloten?

Eerst en vooral moet men opmerken dat het hem onmogelijk was om vanuit Brussel direct de volle draagwijdte te beseffen van beslissingen die in Parijs getroffen werden. Voorts moet worden opgemerkt dat hij als Maire ontslag nam en zich meteen uit elk politiek beleid terugtrok nog vooraleer de echte implicaties van het Franse optreden voor taal en cultuur duidelijk werden en – ook niet zonder belang – vooraleer de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk werden ingelijfd op 1 oktober 1795. Hij heeft het ambt van Maire slechts enkele weken waargenomen, van 20 april tot 29 mei 1795. Daarna trad hij terug, officieel om gezondheidsredenen. Maar sommige feiten wijzen erop dat nog andere, meer doorslaggevende motieven, die beslissing hebben beïnvloed. De grote, idealistische visie van na de Franse Revolutie verdween stilaan. Als bewonderaar was Verlooy al dikwijls ontgoocheld. Zijn geestdrift taande. Want, al ging het met zijn gezondheid in 1795 niet echt goed, toch was die toen niet zo slecht dat hij zich plotseling en volledig uit alle ambtelijke plichten zou hebben moeten terugtrekken. En dat ondanks bepaalde voorstellen die hij in dat verband van de bewindvoerders nog kreeg.

Anderen die, anders dan Verlooy, het Franse regime bleven steunen, merkten dit ook op. Zij aanzagen hem niet meer als volwaardig en vonden het niet nodig hem veel eer te bewijzen toen hij op 4 mei 1797 overleed, twee jaar na zijn ontslag als Maire. Hij zou daardoor nooit enig resultaat van zijn werk kunnen ervaren.

Zijn weduwe hertrouwde in 1800 met J.J. Servaes, een gewezen vonckist.⁹ Zij vestigde zich met haar echtgenoot in St.-Amands, vanwaar hij afkomstig was en zij overleed daar in 1841. Misschien mag men uit de keuze die Anne-Marie Torfs bij haar tweede huwelijk maakte, haar trouw aan het gedachtengoed van haar eerste echtgenoot, afleiden.

EM. PROF. DR. JAN VAN DEN BROECK,
WOUWSTRAAT 110, B-2540 HOVE

9. Met dank aan Dr. J. Geerts (St.-Amands) van wie wij nadere bijzonderheden ontvingen over de verdere levensloop van Verloofs weduwe, Anne-Marie Torfs.